

Mgr. Hasan Zahirović
Recepce Čapkova díla a osudy jeho her v zemích bývalé
Jugoslávie

Oponentský posudek disertační práce

Disertační práce Mgr. Zahiroviće čítá 184 textových stran, z čehož cca 50 stran obsahuje věcná fakta, datové a jmenné soupisy. Je založena na zkoumání pramenů, na důsledné heuristické metodologii, jde tedy o dílo teatrologické povahy, usilující o objektivizaci zkoumaných skutečností.

Základem a východiskem práce Hasana Zahiroviće je úctyhodný výkon: sběr informací, týkajících se prezentace a recepce díla Karla Čapka na území bývalé Jugoslávie. Doktorand dlouhodobým zacíleným úsilím shromáždil pokud možno veškeré dostupné údaje o pře-kladech Čapkových děl na výtýčeném území a o jejich inscenacích v této široké oblasti. Podnikl dobrodružnou výpravu, ale současně i nepochybně vyčerpávající „maratónský běh“ do minulosti. Díky svému zaujetí a neobyčejné vůli vytrval. Nejenže dávno nežije Karel Čapek, ale neexistuje už ani mnohonárodnostní státní útvar Jugoslávie, jehož sjednocujícím kulturním prvkem byl slovanský původ obyvatel. Nesoustavnost a rozdílnost úrovně v archivaci relevantních informací o divadelních inscenacích a narušení této báze událostmi posledního čtvrtstoletí, to všechno jsou sotva představitelné překážky vědeckého bádání.

Domnívám se, že Zahirovićova práce přichází v poslední možnou chvíli, pověstných pět minut před dvanáctou, aby zachytila, co se ještě zachránit dál. Jeho zkoumání odkazu Karla Čapka na jihoslovanském území má bezpochyby dvojí až trojí dopad. Jednak

směrem ke kulturám Slovinska, Chorvatska, Bosny, Hercegoviny a Černé hory, za druhé k české pospolitosti a do třetice k prolínání kulturních kontaktů mezi našimi národy, které se vždy vyznačovaly vzájemným porozuměním, jehož počátky sahají v některých případech až do časů národního obrození i společného soužití v rakousko-uherské monarchii.

Hasan Zahirović to potvrzuje sběrem materiálu, ať už jde o překladatelské a vydavatelské počiny, data a místa premiér, kritické ohlasy. Za výčtem údajů a jmen si však lze představit živé události, procesy, lidské bytosti. Karel Čapek svou tvorbou výrazně morálně podpořil v jihoslovanských zemích na počátku 20. století a v meziválečných i válečných letech humanistické hnutí přičící se totalitě.

- 2 -

Doktorand se nespokojuje s pouhou řečí faktů. Jako teatrolog se analyticky probírá doprovodnými – byť velmi nesourodými – materiály vztahujícími se k divadelním inscenacím. Zejména slovinské a chorvatské divadelnictví reagovalo na impulzy přicházející z české kultury a poměrně rychle přebíralo některé dramaturgické podněty. Např. ve Slovinsku se v letech 1922-1945 urodilo přes deset čapkovských inscenací. Mylně bychom se však mohli domnívat, že šlo o recepci bezproblémovou, nekritickou. Karel Čapek byl vnímán nejen jako velký demokrat a humanista, ale někdy i jako ve své době „módní“ autor, kterému jde především o úspěch. První uvedení R.U.R. navíc potkalo nedorozumění v překladu, když novotvar „roboti“ byl přeložen jako „robotníci“, tedy dělníci. S nálepkou levicového, až komunisticky smýšlejícího autora se Čapek ostatně potkal vícekrát.

Hasan Zahirović v první části své práce kombinací faktů a komentováním dostupných ohlasů píše (rekonstruuje) zajímavé „příběhy“ či osudy Čapkových her. I Loupežník, uvedený v roce 1932 v Sarajevu (teprve v roce 2010 vyšel tiskem v Záhřebu), byl podroben mnoha výtkám a nálepkám, zejména pro žánrovou „nejednoznačnost“. Například kritik Jovan Palavestra soudil, že „Čapkův Loupežník je ‘nedopečený koláč’, uhnětený z několika druhů ‘těst’ lyrismu a symbolismu“. A o něco dále nikoli bez zajímavosti uvádí, že režisér navedl představitele titulní role „ke grotesknímu patosu, načež se symbolická figura přeměnila na skutečnou lidskou bytost z masa a kostí, s živými nervy a energickými pohyby.“ (Str. 40). Kritik posledního uvedení hry v jugoslávském prostoru Bělehrad (1958) Slobodan Selenić akceptuje hru jako jakousi pohádku pro děti a dodává, že se může hrát „jako satyra /satira?, pozn. M.P./ s politickými reperkusemi, poetický a nadčasový příběh dvou mladých lidí v lese, konkrétní sentimentální melodrama, nenáročná burleska se surrealistickými momenty, případně jako apologie pragmatických tezí.“ (Str. 41)

Přiznám se, že citované názory mne zaujaly zvláště v souvislosti s disertační prací Jany Cindlerové, kterou jsem četl předtím, kde se autorka důkladně věnuje interpretačním a dezinterpretačním možnostem rané Čapkovy hry.

Příznačné je, že „období útlumu“ ve vztahu k Čapkovi po válce trvá až do roku 1966, kdy mj. Václav Hudeček hostoval v SNG Maribor s celým českým týmem jako režisér R.U.R. Souviselo to však nejen s oficiálními politickými vztahy mezi našimi zeměmi. Např. Bílá nemoc byla poprvé uvedena v roce 1937 v Sarajevu, a následně na dalších scénách celkem desetkrát. Ale po válce působilo zásadní problém v nasazování hry jediné písmeno, velké M v postavě Maršála. Maršál Tito nesměl být jakýmkoli náznakem

„znevažován“.

- 3 -

Bílá nemoc však hned po svém vzniku se hrála na jihoslovanských scénách apelativní roli. Její uvedení v Kragujevacu r. 1938 vyvolalo velké pozdvižení a režisér Delak v Novém Sadu aktualizoval hru filmovými a zvukovými technologiemi. Sugestivní protifašistické a protiválečné představení bylo provázeno živými reakcemi, nicméně bylo po premiéře zakázáno a režisér musel opustit město.

Politické konotace měla i Čapkova Matka, poprvé uvedená a vzápětí zakázána r. 1938 v Sarajevu. Stala se však součástí repertoáru divadelních představení v partyzánských oddílech; byly do ní v rozhlasovém vysílání vkládána aktuální a aktualizovaná fakta z bojů 2. světové války (italská agrese).

Zato první poválečné představení v Bělehradě (1. 2. 1945) se nesetkalo s přízní kritiky, autor byl obviněn ze schematismu, který nemohl soupeřit s živou realitou.

Poslední část Zahirovičovy práce poskytuje přehled dramatisací prozaických děl Karla Čapka, především úspěšných jevištních adaptací podle cyklu Jak se dělá divadlo a jednotlivých příběhů z Devatera pohádek, kam autor správně zahrnuje i loutkoherecké inscenace.

Závěrem si dovoluji zhodnotit disertační práci Hasana Zahiroviče jako odborně zralé dílo, které zároveň přesahuje oblast teatrologie a je významným příspěvkem k hlubšímu poznání kultur několika zemí prostřednictvím osobnosti Karla Čapka, který byl podle průzkumu doktoranda objeven pro jihoslovanské země právě zásluhou dramatické tvorby.

Nepřehlédnutelná je soustavnost a koncentrace, s jakou se Hasan Zahirović Karlu Čapkovi věnuje a s níž souvisí i jeho

iniciační aktivita. Skromně zmiňuje vlastní překladatelskou činnost. Zajímalo by mne, jaká je jeho osobní zkušenost s překladem Věci Makropulos, jaký je jeho vztah a interpretační přístup k tomuto dramatu a zda se domnívá, že nové přetlumočení a uvedení by pomohlo na jihu Evropy překonat překvapivě „malý zájem“ o tuto hru, na českém jevišti tolik oblíbenou.

Disertační práci Mgr. Hasana Zahiroviće plně doporučuji postoupit k obhajobě a dalšímu řízení.

V Brně 14. května 2015

prof. PhDr. Miroslav Plešák